

Toponymica uit de kuststreek (vervolg van blz. 119)

ZWANKENDAMME. Hier nog enkele beschouwingen in verband met de bemerking van K. Loppens (Biekorf 1958, 91) aangaande dit toponiem.

Inderdaad betekent ‘dam’ wel eens ‘brug’ in het Kustland. Betekent *Zwankendamme* dan ‘sterke brug’ zoals Loppens vermoedt? Wij zijn daar niet zo zeker van en staan wantrouwig tegenover etymologieën als sterke brug, sterke dijk (dit in tegenstelling met een vroegere mening van ons...) e.d. Waarom? Ligt het wel in de aard van de eenvoudige, nuchtere, zakelijke buitenmensen een brug of een dijk eenvoudig ‘sterk’ te noemen? Ja, als deze brug of dijk dan ook buitengewoon sterk was, veel sterker dan alle andere bruggen of dijken van de omgeving. Er is echter geen enkele reden om dit aan te nemen voor de brug of dijk te *Zwankendamme*... Een gulden regel bij de verklaring van oude toponiemen luidt als volgt: als men taalkundig kiezen kan tussen diverse mogelijkheden (zakelijk, nuchter, prozaïsch tegenover fantaisistisch, poëtisch), dan geve men de voorkeur aan de zakelijke, nuchtere, prozaïsche verklaring. Welnu we staan hier voor de keus tussen twee mogelijkheden: ‘sterke dijk’ of ‘zwenkende, buigende dijk’ (de tegenstelling ‘sterke brug’ tegenover ‘zwenkende brug’ is ongerijmd). Taalkundig hebben beide verklaringen gelijke kansen. Om volkspychologische redenen verdient echter de tweede verklaring onze voorkeur.

En wat leren ons de feiten? Er ligt te *Zwankendamme* inderdaad van overouds een brug over de Lisseweegse Watergang. Maar daar begint ook de *Holevliet*. De dijk van deze vliet (natuurlijke kreek) maakt er een lichte zwenking. En wie zegt dat deze dijk vroeger niet meer gekronkeld heeft? Het is vrijwel zeker dat de *Holevliet* gedeeltelijk rechtgetrokken werd (vergelijk de Reigersvliet, waarin het Oude Zwin uitmondde: een krinkelende vliet, die later ook rechtgetrokken werd).

Wij blijven de mening toegedaan dat *Zwankendamme* (zwank bij zwenken) behoort tot de familie van de zwenkende, draaiende, afbuigende, krinkelende dijken: de *Krinkeldijk* (linkerdijk van de Zwinbedding tussen Damme en Hoeke), de *Wrongeldam* te Oudenburg⁽¹⁾, e.a.

(1) M. Gysseling. Toponymie van Oudenburg, 1950, p. 230: ‘draaiende, kronkelende dam?’

WINDGAT. M. Hoebeke heeft enkele jaren geleden⁽²⁾ een merkwaardige studie gewijd aan de term ‘windgat’ in de toponymie en op overtuigende wijze aangetoond dat deze term in talrijke gevallen de betekenis van ‘schuif van een waterkering (Fr. *vanne*)’ heeft. Het woord is afgeleid van winden. opwinden. Hij vermeldt ook een *Windgat* tussen Blankenberge en Heist. Dit *Windgat* wordt o.m. vermeld in een oorkonde van 1288⁽³⁾ aangaande een geschil over het onderhoud van de duinen en de dijken ten Oosten van Blankenberge: ‘die welcke hevendyc (= Evendijk) strecket van Utkerke oost toten wintgate en al duere an die zuutside van oudemaers polre’ - ‘ende den ouden dyc van Blankenberghe, oostwaert al duere gaende neffens der ze (= zee) toten wintgate’.

Deze teksten leren ons dat het Windgat in kwestie ergens lag ten O. van Utkerke, ter plaatse dus waar een waterloop door de Evendijk liep, ergens ten Z. van Oudemaarspolder (= de ingedijkte schorren ten N. van de Evendijk tussen Blankenberge en Heist). Uit het eerste citaat blijkt bovendien heel duidelijk dat het Windgat niet op het oostelijk uiteinde van de Evendijk voorbij Heist, maar ergens tussen Utkerke en Heist lag. Waar precies? Het is vrijwel zeker dat het Windgat in kwestie de waterkering op de Holvevliet was. Het is niet mogelijk om thans meer dienaangaand te vertellen. De toestand van de streek aldaar vóór de 17^e eeuw is nog heel slecht gekend. Bij 't graven van de Isabellavaart zijn daar grondige wijzigingen aan het waterlopenstelsel aangebracht. Tot overmaat van ramp is aldaar alles in de haven van Zeebrugge terechtgekomen, waardoor ieder onderzoek ter plaatse onmogelijk geworden is. Toch kan een kritische studie van de oude wateringkaarten heel wat leren. Dit is voor later.

Laten wij nog opmerken dat, blijkens boven aangehaalde citaten, op het einde van de 13^e eeuw de Blankenbergse Dijk reeds de ‘oude dijk’ genoemd wordt (dus toen reeds enkele eeuwen oud) en dat de schorren ten N. van de Evendijk (Oudemaarspolder) reeds ingedijkt waren. Is de dijk van Oudemaarspolder de latere ‘Gravejansdijk’?⁽⁴⁾ Waarschijnlijk niet, want Oudemaarspolder is geteisterd geweest door dijkbraken, en uit de loop van de Gravejansdijk blijkt dat deze achteruitgelegd is achter een voormalige weggeslagen dijk.

(2) M. Hoebeke. Meded. Ver. Naamk. Leuven, 1955, p. 127.

(3) Zie C. Carton: Notice sur Blankenberghe. Soc. Em. Bruges, III, 1841, p. 53 e.v.

(4) Zoals wij reeds aangetoond hebben, is dit een vrij jonge naam, die waarschijnlijk met geen enkele historische Graaf Jan iets te maken heeft. De oude naam is *Zeedijk*.

VEREVENDIJK. J. Drubbele schrijft in de Inleiding van zijn bekende *Beschrijving*⁽⁵⁾: ‘Volgens oude beschrijvingen is bewezen dat de zoogenaemde Evendijk, ook bekend voor den Yevene (= Yevenedijk) of Verevendijk, strekkende oostwaert voorbij Wenduynne, tot voorbij Heyst, reeds voor de elfste eeuw in wezen was, en alzoo gedeeltelijk de landen bezuyden gelegen, van overstroming bedekte’. Welnu, de door Drubbele vermelde naam Verevendijk heeft nooit bestaan. Het is een geleerde, etymologiserende naam (verevenen, vereffenen, afvoeren), die in geen enkele oorkonde voorkomt. Wij weten thans dat de naam Evendijk niet betekent ‘afgevoerde, geplaneerde dijk’ maar wel dijk van de Hevene (zie onze vorige bijdragen). Hevene is *heve* (moeras) + een verzamelsuffix. Dus moerassige streek. De Flou vermeldt een *Hevenvorde* (± 1300) te Zuienkerke. Als dit geen schrijffout is, betekent het: waadbare plaats door de moerassen.

Te Varsenare bestond er een *Kijfheve* [‘een seer cromme platse meestal heven genaemt van ouden tyde *kyfheve*’⁽⁶⁾] Een nevenvorm van *Heve* moet *Hieve* (Hyeve) geweest zijn. Het is vrijwel zeker dat dit woord in verband staat met de stam van heffen (heven, hief) en betekent: een verlandend, opstijgend gedeelte in een moeras.

BEUKEMAARS MEULEN. De Ommeloper van Groot-Reigarsvliet van 1567-77⁽⁷⁾ geeft volgende beschrijving van het 72^e begin van deze watering:

‘Beghinnende bet zuudt van daer ende zuudt vande hofstede toebehoorende Pauwel Hendricx daer Jeron Quyntens wondt ande west-syde vanden heyschen heerwech tusschen een adere ande zuudtzyde een ander adere ande noordtzyde streckende alsoo westwaert tot den heerwech die strect naer Buckemaers muelen ende es tbeloop daer dhofstede jn staet toebehoorende Pauwel Hendricx daer Jeron Quyntens wondt ende dhofstede ghenampt Cathem daer Jan vanden Beckene wondt vanden zuudtoosthoec jnne’.

Wij leren uit deze tekst enkele interessante toponiemen kennen: *de heysche heerweg* (Heistse heerweg, de oude vorm van Heist is Heis - de t is slechts in de 16^e-17^e eeuw toegevoegd om eufemistische redenen en heeft geen etymologische betekenis; Heist betekent dus niet verzameling van struiken); *Cathem* (wij hebben het hier reeds meermaals over dit merkwaardig toponiem gehad); *Buckemaers muelen*: daaruit weten we dat er bij de hofstede Beukemare (39ste begin van Eiensluis) een molen stond. Wij hebben er hier vroeger reeds op gewezen dat dit Beukemare geenszins betekent: ‘poel of

(5) J. Drubbele. *Beschrijving der Verenigde Wateringen van Eyensluis en Groot-Reygarsvliet*. Brugge 1839.

(6) J. Pollet en Y. Helsen. *Toponymie van Varsenare*, Brussel. 1933, blz. 81.

(7) Rijksarchief Brugge, Vrije, reg. 15.983.

moeras omringd door beuken' om de zeer eenvoudige reden dat in de 12^e eeuw, toen Beukemare ontstond, alles daar nog moeras en pas ingedijkte schorre was.

HEERBOORTS CRUUSSE. Het kerkregister van Westkapelle van 1527⁽⁸⁾ vermeldt een stuk land gelegen in 'Oostkercke ambocht ende prochie', in het 32^e begin van Groot-Reigarsvliet, 'noordt vanden steenen cruusse datmen heet *heerboorts cruusse*'. Dit 32^e begin ligt aan de linkeroever van het Oude Zwin bij Eienbroeke ('In Oostkerke, jegens de Zweene-vaert'). *Heerboort* is een familienaam. Hier is ongetwijfeld dezelfde persoon bedoeld als in 'Jeroon Hereboorts Houck', een tiendehoek te Oostkerke, die het 32^e begin van Groot-Reigarsvliet omvatte. Het zou ons interesseren van bevoegde zijde iets meer over deze naam te vernemen.

DRIEHOEK. De plaats in de N.O. hoek tussen het Oude Zwin en het Nieuwe Zwin (Hoekevaart) heet '*de Driehoek*'. Zo lezen wij bijv. in een beschrijving van het 30ste begin van Groot-Reigarsvliet: 'Den zoogenaemden Dryhoek aen den zuydwesthoek. alwaer de Zweene-vaert met de Houcke-vaert zich vereenigen'⁽⁹⁾. Een oorkonde van 1735 aangaande de geschillen tussen de watering van Groot-Reigarsvliet enerzijds en de watering van Greveninge, 's-Heer-Baselishoek en Romboutswerve en de kerkwatering van Oostkerke anderzijds⁽¹⁰⁾ zegt: 'Ten gevolge van gehouden byeenkomst is vastgesteld en gearresteert dat alle de werken en bekostingen staende vooren te vallen van aen den sas-put van Peereboom tot aen den driehouck en van daer tot de sluis van St Donaes...'. Van Peereboom (voormalig leengoed, thans wijk) af was het Oude Zwin verbonden met het Zwin door het *Leugenzwin* of *Vaart van Bekaf* (redoute op het Zwin).

In 1550 werd er naast het Zwin een kanaal gegraven van Damme naar Sluis. Dit kanaal kreeg de naam van *Varsche* of *Zoete Vaart* in tegenstelling met *de Zoute* (Zwin). Dit was wegens de verzanding van het Zwin dringend noodzakelijk geworden voor de scheepvaart. In 1564 werd de Varsche Vaart tot Brugge doorgetrokken, niet rechtstreeks van Damme naar Brugge maar door de bedding van het Leugenzwin tussen Bekaf en Peereboom en door de bedding van het Oude Zwin van Peereboom tot Brugge⁽¹¹⁾.

Het Oude Zwin beneden Peereboom geraakte in onbruik tot het in de 17^e eeuw (1611) door de Spanjaarden opnieuw werd uitgegraven met het oog op de bevoorrading van de

(8) Parochiaal archief Westkapelle.

(9) J. Drubbele a.w.

(10) Aldaar blz. 21.

(11) Zie J. De Langhe. De Oorsprong der Vlaamsche Kustvlakte, Knokke, 1939.

forten op het Zwin (Isabellafort e.a.). Vandaar de naam Legervaart (Jezuietevaart). Ook het Nieuwe Zwin werd uitgegraven voor de bevoorrading van het Sint-Donaasfort. Deze verbinding tussen het Oude Zwin en het Zwin dateert echter van lang vóór de Spaanse tijd. Het wordt vermeld in de ommelopers van de 15^e en 16^e eeuw. Maar we moeten met de oude teksten zeer voorzichtig zijn. We lezen bijv. in de ommeloper van Groot-Reigarsvliet van 1553, in de beschrijving van het 28ste begin van deze watering: ‘noordwaert onder tnieuwe zwin metten zuudthende ende westhende crom in den houck van den heerwech’. De heerweg hier is de voormalige Sabsweg (= des abts weg)⁽¹²⁾ en het Nieuwe Zwin is niet het Leugenzwin (verbindingsvaart) van de Driehoek naar Hoeke maar wel een kleine ader tussen het 27^e en 28^e begin van Groot-Reigarsvliet.

JEZUIETEVAART. Het is twijfelachtig of deze naam uit de Spaanse tijd stamt. De oudste ons bekende vermelding ervan dateert van 1785 (Croquis der emplacementen van wilent de oude Isabella sluijsse...)⁽¹³⁾. Wij hebben hier blijkbaar te doen met een jongere naam. Op de ene of andere manier is de ‘Spaanse’ vaart met de Jezuieten in verband gebracht.

J. DE LANGHE.

Loosheid van veroordeelde. 1657

‘Opden 15 novembre 1657 wierter eene galge gherecht voort Brugsche [Vrije] om daer aen te hanghen eenen misdadighen maer ontrent den thien uren als hy ten twaelven moste sterven, soo wiert hy qualyck ende bleef alsoo ligghen thien a twaelf daeghen. Ende ten lesten siende de heeren dat het niet en veranderde ende dat hy sot was, alsoo het scheen, want sij lieten hem visiteeren van diversche doctooen ende chirurgiens ende en conden anders niet oordeelen ofte hij en was simpel met een specie van lammicheijt soo dat hij ten lesten wiert ghedaen tot Pijkaerts midts hij hem geneerde met sotten te houden. Maer op den 12 december anno ditto tsnachts is hij uutghebroken toonende daermede wel sijne gheconterfeijte sotticheijt ende is ontcommen alhoewel hij met trommelslagh te gelde wiert ghestelt, hebbende alsoo bedrooghen ofte gheabuseert het magistraet met de doctooen ende chirurgiens, want sij anders niet en hadden connen oordeelen ofte hi en was lam ende simpele, ende is alsoo ontcommen’.

- Uit het Handschrift (Rare Geschriften) van J. Inbona, p. 104.

(12) ‘tsabts wech van sinte quintins jn fermendoeys’ (1449) - ‘den uytwech vanden heere van sinte quyntens, nu genaempt den sabswech, liggende aen het oude Zwin’ (1507). Er zijn twee Sabswegen. We komen daar later op terug.

(13) Rijksarchief Brugge, nr. 732.